

- elhelyezkedhetnek ifjúsági tanácsadó irodákban, klubokban és más közösségekben, intézményeknél, ahol streetworkereket foglalkoztatnak;
- új barátságok, kapcsolatok szövődtek a tanfolyam alatt, ami azért fontos, mert a mai fiataloknak sok problémát okoz a tartalmas barátságok, partnerkapcsolatok kialakítása és megtartása;
- nem utolsósorban a tanfolyam haszna, hogy a kortárssegítő streetworkerképzés új módszer a hazai egészségnevelés, egészségmegőrzés palettáján.

ZELENÁK JÓZSEF

A nemzetközi megértésre való nevelés a földrajzoktatásban

A nemzetközi megértésre való nevelés a földrajzoktatás folyamatában nem tartozik az új keletű feladatok közé. Ez tükröződik a korábbi tantervek feladat- és követelményrendszerében, s a különböző oktatási-nevelési irányelvekben, dokumentumokban is. Napjainkban az átalakulóban lévő társadalmi és gazdasági rendszerünk sürgetően veti fel, hogy tanulóifjúságunk minél több ismeret, tudás birtokába jusson a Föld országainak természeti és társadalom-földrajzi adottságairól, viszonyairól, az azokban élő népek életkörülményeiről, a történelmük folyamán vívott küzdelmeiről, a napjainkig elért gazdasági, társadalmi, tudományos, kulturális stb. eredményeiről. Természetesen minderre nemcsak azért van szükség, illetve társadalmi igény, hogy a tanulók minél sokrétűbb, konvertálható ismeretekkel rendelkezzenek a világ országairól, hanem azért is, hogy olyan szemléletmód és magatartásforma alakuljon ki bennük, amelyek képessé teszik őket saját népük és más népek eredményeinek, értékeinek a helyes megítélésére, elfogadására.

A nemzetközi megértésre nevelés időszerűségét és alapvetően fontos személyiségfejlesztő jelentőségét hangsúlyozzák az oktatás- és nevelésügyekkel foglalkozó nemzetközi szervezetek is. Például az UNESCO és BIE (Nemzetközi Nevelésügyi Iroda) az Emberi Jogok Deklarációjában kifejti, hogy "... a nevelésnek támogatnia kell a megértést, a türelmet és a barátságot valamennyi nemzet, faji és vallási csoport között. Erősíteni kell az ifjúságban a béke, az emberiség, a szabadság és a nemzetközi felelősség gondolatát, amelyek hozzájárulnak a népek közeledéséhez, a béke fenntartásához, a nemzetközi megértés és együttműködés kialakításához, fejlesztéséhez..."

A Nemzetközi Földrajzi Unió a Földrajztanítás Nemzetközi Chartájában kiemelt szerepet tulajdonít a nevelési feladatok között a nemzetköziség szellemének fejlesztésére. A dokumentum hangsúlyozza: "Az oktatás és nevelés minden szintjén és minden formájában jusson érvényre a nemzetközi dimenzió és a globális szemléletmód: nyilvánuljon meg tisztelet és megértés valamennyi nép iránt, a különböző népek kultúrája, civilizációja, elfogadott értékei és életformája iránt, ide számítva a hazai nemzetiségek, valamint más nemzetek kultúráját is, tudatosodjon a népek és nemzetek növekvő mértékű, világméretű kölcsönös függősége: értessük meg a nemzetközi szolidaritás és együttműködés szükségességét az egyének részéről fejlődjön ki készség a közösségük, országuk és a világ problémáinak megoldásában való részvételre."

A NAT *Földünk - környezetünk* című műveltségi blokkjának tananyagában követelmények és a minimális teljesítmények között több helyen szerepel a nemzetközi együttmű-

ködés gondolatának az elmélyítése. Például követelmény, hogy a tanulók a 8. osztály végén "ismerjék fel, hogy az országok egymásra utaltak környezeti kérdésekben... Értsék az országok egymásra utaltságát társadalmi, gazdasági területen egyaránt. Értsék, hogy milyen különbség van a fejlődő és a fejlett országokban élők életminősége között..." stb.

A fenti dokumentumokból egyértelműen tükröződik, hogy az oktató-nevelő munka folyamatában a legfontosabb feladatok egyikének kell tekintenünk a nemzetközi megértés, szolidaritás, együttműködés gondolatának fejlesztését.

A földrajzoktatásnak e téren megvannak a sajátos feladatai és lehetőségei. Ugyanis a földrajzórán, akármelyik ország feldolgozására kerüljön is sor, elkerülhetetlen a társadalmi, gazdasági jellemzőknek, sajátosságoknak bemutatása, értékelése, a helyes, valószínű képzetek kialakítása. A földrajzoktatás minden szintjén és valamennyi formájában - tanórán, szakkörben, tanulmányi kirándulásokon, üzemlátogatásokon stb. - a földrajzi jelenségek elsajátításán túl gazdag lehetőség kínálkozik a megfelelő magatartási formák kialakítására, a nemzetközi megértés szellemében történő fejlesztésére.

A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy a földrajztanítás -tanulás folyamatában milyen lehetőségeink vannak a nemzetközi megértésre való nevelésre, s milyen módszerek, taneszközök alkalmazásával tehetjük hatékonyá ezt a munkát.

A nemzetközi megértésre nevelés a tanítási-tanulási folyamatban

A nemzetközi megértésre való nevelés megvalósításában minden tantárgy a maga sajátos módján és eszközeivel vesz részt. A földrajz legfontosabb szempontjai: a nevelés segítse a tanulókat a Föld és lakóinak jobb megismerésében, mélyítsen el olyan meggyőződést, amely fejleszti az idegen kultúrák, népek és életmódok értékelését és tiszteletét. Világítsa meg az összefüggést a környezet, az életmód és az életszínvonal között. Emelje ki a különböző népek életének és lelkületének értékeit, törekvéseit. Az említett szempontok egyértelmű, világos irányt mutatnak a nemzetközi megértésre való nevelés érdekében.

A nemzetközi megértésre való nevelést az oktató-nevelő munka szerves részének tekintjük, s nem elszigetelten, direkt formában, hanem a nevelési feladatok rendszerében, a tanítási anyag feldolgozásának folyamatában valósítjuk meg, mindig annál az országnál és régióknál, ahol a legjobb lehetőség kínálkozik rá, s a legkedvezőbb nevelői hatást érhetjük el.

Mind hazánk földrajzának, mind a szomszédos és a távolabbi országok feldolgozása során jusson kifejezésre a tisztelet és a megértés valamennyi nép kultúrája, civilizációja, vallása, életformája, elfogadott értékei iránt. Például Olaszország földrajzi adottságainak a feldolgozása során beszéljünk az olasz zene (*Verdi, Vivaldi*), képzőművészet (*Leonardo da Vinci, Michelangelo, Raffaello*) maradandó értékeiről, nemzetközi hatásáról, s arról, hogy az egyetemes zenekultúra és képzőművészet szegényebb lenne nélkülük. Ajánljuk maradandó értékű zenei alkotások egy-egy rövid részletének lemezjátszóról, magnetofonról történő meghallgatását. Világhírű festményekről, épületekről diaképeket mutassunk be.

Ausztria tanításakor nem feledkezhetünk meg az osztrák településhálózat rendezettségének, tisztaságának, esztétikus megjelenésének méltatásáról. Elismeréssel beszélhetünk a korszerű osztrák úthálózatról, a mezőgazdasági területek példaértékű műveléséről.

Az arab országok tárgyalásakor szánjunk néhány percet az itt élő népek vallási szokásainak ismertetésére. El kell érniük, hogy a tanulók megértéssel fogadják az évszázadok során kialakult vallási szokásokat, magatartási formákat. Mutassunk rá, hogy minden nemzeti kultúra más kultúrák eredményeivel gazdagodott, és ez a folyamat ma is szüntelenül tart.

Mutassunk tiszteletet, megbecsülést más népek társadalmi, gazdasági eredményei, vívmányai, sikerei iránt. Például: Japán ásványkincsekben igen szerény készletekkel rendelkezik, mégis a világ második legerősebb ipari nagyhatalma lett. A "japán csoda" az emberek áldozatkész, kiváló szakmai munkájának, munkafegyelmének, elismert bel- és külkereskedelmi etikájának köszönhető. Nagyszerű sikereket értek el az autó- és motorkerékpár-gyártásban, a robottechnika alkalmazásában, a számítógépek, műszerek, op-

tikai cikkek, híradástechnikai eszközök előállításában stb. Az olcsó japán áruk a világpiac mind nagyobb részét hódítják meg.

Ugyancsak az elismerés hangján szólhatunk az "ázsiai Kistigrisek" (Dél-Korea, Hongkong, Taivan, Szingapúr) gazdasági sikereiről. Méltassuk azt az eredményt, amit az utóbbi két-három évtizedben értek. Ezek az országok sikeres gazdaságpolitikájuknak köszönhetik, hogy versenyképes termékekkel (Samsung, Gold Star stb.) jelentek meg a világpiacon.

A Benelux-államok feldolgozásakor nem feledkezhetünk meg a holland népnek a tengerrel vívott gigantikus küzdelméről. Tanári magyarázattal, leírással, diák, videofelvételek bemutatásával, számadatokkal meggyőző módon bizonyíthatjuk a hollandok hősies munkáját, amely a tisztelet, a megbecsülést érzését válthatja ki. Tanítványainkban tudatosodjon, hogy az egyes népek, országok növekvő mértékű kölcsönös függésben vannak egymással, s csak együttműködéssel van remény a gazdasági sikerek, eredmények elérésére. A nyugat-európai országok például a nemzetközi integrációnak köszönhetik kiemelkedő gazdasági, tudományos stb. sikereiket. Hasonlóan széleskörű nemzetközi munkamegosztáson, együttműködésen alapszik az USA, Japán, Dél-Korea, Tajvan, Hongkong stb. sikeres gazdasága is. Hazánk gazdaságának fejlődése, korszerűsítése elképzelhetetlen lenne nemzetközi gazdasági, tudományos, politikai együttműködés nélkül. Példaként említhetjük a Suzuki, az Opel, az Audi személygépkocsi-gyártást, a vegyipari üzemeket, a textil-, cipő- és bútortipart, a korszerű benzinkutakat, a telefonhálózat bővítését stb. Nem hagyható figyelmen kívül annak tudatosítása sem, hogy hazánk gazdasági előrehaladása elválaszthatatlan kapcsolatban van más országok eredményeivel, illetve sikertelenségeivel. Például a nyugat-európai országok gazdasági stagnálása, depressziója az 1990-es évek elején nagyban hozzájárult élelmiszer-exportunk csökkenéséhez, s ehhez a kedvezőtlen külkereskedelmi helyzethez társult még a volt KGST-országok gazdaságának hanyatlása is, ami a termelési, kereskedelmi együttműködésünket a mélypontra juttatta.

A népek együttműködéséből kölcsönös előny származhat, ellenkező esetben azonban beláthatatlan időre visszavetheti egy-egy ország gazdasági - és ezzel összefüggésben: társadalmi - fejlődését is. Például a Duna menti országok gazdasági kapcsolataiban, külkereskedelmében a Kis-Jugoszláviában folyó háború, a szlovákoknak a Duna elterelése idéz elő zavarokat. A Duna-Majna csatorna üzembe helyezésével - 1992. szeptemberében az Északi- és a Fekete-tenger között 3516 km hosszú folyami transzkontinentális hajóút jött létre, amely tizenegy országban óriási lehetőséget kínál a Rajna-Majna-Duna mentén élő népeknek az ipar, a mezőgazdaság, a kereskedelem, a turizmus stb. fejlesztésében. Az 1990-es években a kelet- és közép-európai országok elsorvasztott gazdasági kapcsolata miatt a kedvező gazdasági együttműködés még nem alakulhatott ki, ennek következtében a Duna vonalában fekvő országok jelentős részében még nem érezhető a Dunai-hajóút áldásos hatása.

Mindezek a példák meggyőzően bizonyítják az országok közötti kölcsönös előnyökkel járó együttműködés fontosságát a gazdasági élet fejlődésében. Természetesen az itt felsorolt példák sora meggyőzőbb, aktuális tényekkel, jelenségekkel tetszés szerint bővíthető.

Napjaink iskolai gyakorlatában a kiemelt feladatok közé tartozik a természet- és környezetvédelemre való nevelés is. A földrajz komplex jellegéből adódóan kedvező feltételeket teremt e feladat megvalósítására.

Munkánk során tudatosítanunk kell a tanulóknak, hogy a ma embere még nem tud helyesen bánni Földünk egyetlen nélkülözhetetlen jelenségével, a bioszférával. Ennek következtében válsághelyzet alakult ki, s ha nem cselekszünk azonnal és szervezeten, a Föld népességeltartó képessége folyamatosan romlani fog. Az igazi vesztesek az utánunk következő nemzedékek lesznek. Nem odázható el tehát a védekezés, a természeti értékek megóvása.

Látnunk kell azt is, hogy az egyes környezeti ártalmak elleni védekezés nemzetközi együttműködés nélkül szinte hatástalan. Például hazánk folyóvizének 95-96%-a a határainkon kívülről érkezik, így a vizek tisztaságának védelme csak nemzetközi összefogással valósítható meg. Ha hiányzik a jó kapcsolat, a másik fél érdekeinek a figyelmen kívül

hagyása, akkor súlyos környezeti károk keletkeznek (kipusztul a folyó halállománya, fertőzött lesz a folyó mentén a talajvíz, ivó- és iparivíz-felhasználásra alkalmatlanná válik stb.) Erre bizonyító erejű példa a Kőrösök, továbbá a Berettyó, a Szamos, a Bodrog, a Sajó és a Hernád folyók időszakos - esetenként folyamatos - szennyezettsége. A példák említésekor a pozitív megoldásokra is utaljunk. Mutassunk be olyan országokat is, amelyek következetesen, példászerűen valósítják meg a természet- és környezetvédelemmel összefüggő feladatokat. Ilyenek például Németország, Ausztria, Dánia, Hollandia, Finnország. Nem sok gondot fordítanak a környezeti problémák kezelésére például Kínában, Indiában, Bangladesben, az arab világ országaiban.

A tanulókat meg kell győzni arról, hogy a gondok figyelmen kívül hagyása nemcsak az ország belügye, hanem előnytelen hatással van az egész Föld bioszférájára, légkörére, hiszen a környezeti ártalmak nem ismernek államhatárokat. Például az őserők gátlástalan irtása nemcsak Brazíliában vagy a Kongó medencében, esetleg a Hátsó-Indiai-szigetvilágon idéznek elő nagyfokú talajeróziót, termőterület-csökkenést, hanem az őserdő csökkenése a levegő CO₂ tartalmának aránytalan növekedését váltja ki, ami az ózonsztratoszféra vékonyodásához vezet. Mindez beláthatatlan káros következményekkel jár, az élővilág katasztrofális pusztulásához is elvezethet.

Láttassuk meg, hogy a természeti környezet egyes elemeinek (víz, levegő, talaj, kőzet) károsítása a többi elem működését is veszélyezteti, a természet egyensúlyát felborítja.

Hiba lenne azonban a nemzetközi együttműködés fontosságát túlhangsúlyoznunk. Hiszen a termőföldek, az ásványvagyon, a természetes növényzet és állatvilág védelme és megóvása nemzeti határokon belül is megoldható. A Bajkál-tó vagy a Balaton vizének minősége megvédhető államhatárokon belül is. Ha a savas ülepedések hatását figyelmen kívül hagyjuk, s az erdők kipusztulnak, vagy állapotuk leromlik, az elsősorban nemzeti ügy, nemzeti felelősség.

Tudatosítanunk kell, hogy az országok és a nemzetközi intézmények konkrét, kézzelfogható cselekvése lényeges, de csak része a megoldásnak, az egyes emberek szemlélete és cselekvése éppen annyira fontos és nélkülözhetetlen.

Egy-egy ország értékeinek, sikereinek az ismertetésénél, a tudományos kutatásban elért sikerekről az elismerés és a tisztelet hangján szóljunk. Például a Dél-afrikai Köztársaság anyagának feldolgozásakor feltétlenül említsük meg E. Barnald professzor első sikeres szívtünetét, amellyel a világon mindenütt hatalmas, addig elképzelhetetlen távlatot nyitott meg a szívsebészet, a szívgyógyászat területén. Oroszország földrajzának tanításakor beszéljünk a volt Szovjetunió űrkutatási sikereiről, hogy Bajkonurból bocsátották fel azt az űrhajót, melynek fedélzetén 1961. IV.12-én az első ember, J. Gagarin eljutott a világűrbe. Az USA-nál szintén a tisztelet hangján szóljunk az űrkutatásban elért eredményekről. Az amerikai-orosz közös űrkutatás szép és meggyőző példája a nemzetközi együttműködésnek és annak is, hogy a tudomány nemzetközi hatású eredményei bárhol a világon alkalmazhatók válnak.

Hangsúlyozzuk, hogy az emberi tudásanyag a világ különböző népeinek az együttműködéséből ered, azt nem sajátíthatja ki magának egyetlen nemzet sem. A tudomány eredményei az emberiség közkinccse. Például a Föld szerkezetének, domborzatának, ásványkincseinek, adottságainak, vízrajzának, éghajlatának stb. ismeretét, jellemzőinek különböző nemzetek kutatóinak köszönhetjük.

A módszerek és eszközök

Az eredményes nemzetközi megértésre való nevelés érdekében végzett oktató-nevelő munkánál nemcsak a téma, hanem az oktatási és nevelési feladatok megoldását segítő módszerek kiválasztása is igen lényeges része a tanári munkának. E munka folyamatában azokat a módszereket és taneszközöket alkalmazzuk, amelyek a jelenségek, folyamatok megértésén, elsajátításán túl segítik a tanulókat abban, hogy meggyőződésükké váljon, hogy a haladás és a béke érdekében a világ népeinek összefogására, együttműködésére van szükség. Hatékonyan támogathatja munkánkat egy nép kulturális, vallási szokásainak, életmódjának a leírása, élményszerű elbeszélése, egy tájegységnek, ob-

jektumnak diapozitíven, illetve videofelvételen történő bemutatása. Videofelvételek, filmek valóság-hű formában teszik érzékelhetővé egy-egy ország, táj természeti-, gazdasági adottságait, a gazdasági objektumok, létesítmények technikai színvonalát. Használjuk fel a Földrajzi olvasókönyv, a Képes földrajz, a Nemzetközi Statisztikai évkönyv, a Világ népei című kiadványokat, valamint a Földrajzi Közlemények, az Iskolakultúra, az Élet és Tudomány, a Heti Világgazdaság aktuális cikkeit. Igen jól felhasználhatjuk a tévében és a rádióban látott, hallott műsorok anyagát. A tévé és a rádió műsorainak megfigyelésére, illetve video- és magnetofon-felvételek rögzítésére tanulókat is megkérhetünk. A felvételeket a tanítási órákon ott használjuk fel, ahol azok a legjobban szolgálják az oktatási-nevelési-képzési feladatokat. A földrajztanárok maguk is sokat tehetnek annak érdekében, hogy saját igényükhöz alkalmazott taneszközöket fejlesszenek ki. Adjuk lehetőséget a tanulóknak saját tapasztalatuk, véleményük elmondására, az eltérő vélemények ütköztetésére, vagyis a vitára.

IRODALOM

A Földrajztanítás Nemzetközi Chartája.. Földrajztanítás, 1993. 3.1. sz. 2-9. p.

A Nemzetközi megértésre nevelésről (UNESCO-BIE), Pedagógiai Szemle, 1975. 12. 1129-1136. p.

A NAT (6. változat) Földünk - Környezetünk című műveltségi terület követelményei. Budapest, 1995. 224-229. p.

KORMÁNY GYULA

A csodálatos bolygó

A Naprendszeren belüli nagybolygókat sorra véve, nem nehéz kitalálni, hogy közülük melyik neve mellé illik leginkább a „csodálatos” jelző. Igen, ez a nagybolygó a mi Földünk, az élő bolygó, jelenlegi ismereteink szerint mindezidáig az egyetlen, ahol az élet harmóniája kialakult. Erről, az Egyetlen Földről – ezzel a címmel – készült el a közelmúltban egy filmsorozat, melynek az iskolai felhasználásához – várhatóan a szeptemberi tanévkezdésre – megjelenik egy újszerű módszertani kézikönyv.

A Bessenyei György Tanárképző Főiskola Eötvös József Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium földrajz, környezetismeret, biológia és kémia szakos vezető tanárai a Magyar Televízió 2. Ismeretterjesztő műsorok Szerkesztősége felhívása nyomán egy formabontó – az eddig megszokottól eltérő – módszertani (tanári) kézikönyv megírásához fogtak hozzá 1993-ban. A kötet újszerűsége abban nyilvánul meg, hogy egy több részes ismeretterjesztő filmsorozatnak az iskolai oktatómunkában történő felhasználásához nyújt ötleteket, javaslatokat.

A videofilm napjainkban vált a természettudományos tantárgyak iskolai oktatásának egyik legfontosabb, sokoldalú ismerethordozójává. Elsősorban azért, mert a közvetett szemléltetés lehetőségei közül a legvalóság-hűbb, a tényeket, jelenségeket, folyamatokat dinamikus, mozgásban, változásban, összefüggéseiben és eseményszerűen mutatja be. A jó minőségű, színes felvételekkel fejleszthetjük tanulóink esztétikai érzékét is. A könnyen kezelhetőség, a technikai megoldások sokrétűsége – rögzítés, tárolás, lejátszás, ismétlés, megszakítás és visszajátszás lehetősége, valamint a trükkfelvételek készítése –, illetve a más eszközökkel és módszerekkel való kombinálhatósága szintén előnye e formának.